«Հաստատում եմ»

ՀՀ ԿԳՄՄՆ Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի ռեկտոր, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Ռ.Գալոյան

«25» մայիս 2021թ.

ԿԱՐԾԻՔ

ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ

Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված Աննա Հակոբի Պարսյանի «Ձեռնարկատիրության զարգացման հիմնախնդիրները ՀՀ սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտի կազմակերպություններում» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ:

Մասնակցում էին՝ «Միկրոէկոնոմիկայի» ամբիոնի վարիչ՝ տ.գ.դ., պրոֆեսոր Մ. Մելքումյանը, դոցենտներ՝ Ա.Եղիազարյանը /գրախոսող/ , Ա. Սարգսյանը, Զ.Թումասյանը , Ա. Սիմոնյանը , Ֆ. Բահարյանը, Ա.Քալանթարյանը / գրախոսող /, Հ. Գաբրիելյանը, Ա.Առաքելյանը, ասիստենտներ՝ Ս.Վարդանյանը /գրախոսող/, Ա.Շեկյանը, Է. Մովսիսյանը, ասպիրանտներ՝ Մ.Տիտիզյանը, Ա.Բահարյանը, ավագ լաբորանտ՝ Ի. Վարդանյանը:

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

ՀՀ-ում սիգաարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրական գործունեության հիմնախնդիրների վերհանումն արդիական է ՀՀ տնտեսության համար:

ՀՀ ամբողջ արդյունաբերական արտադրանքի մեջ ծխախոտային արտադրատեսակների արտադրությունը տեսակարար կշռով 2010թ. 2%-ից 2019թ. հասել է 9.3%-ի: Սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրական գործունեությունը երկրի համար ունի ոչ միայն տնտեսական, այլ նաև սոցիալական նշանակություն: Ստեղծվել են հազարավոր աշխատատեղեր, որոշ չափով կրճատվել է գործազրկությունը:

Պաշտոնական տվյալների համաձայն, վերջին հինգ տարիներին ՀՀ-ից ամենաշատ արտահանվող երկրորդ ապրանքը սիգարետն է: Այս ոլորտի զարգացման անհրաժեշտությունը կարևորվում է ՀՀ հողային և աշխատանքային ներուժի առկայությամբ: Ոլորտի կազմակերպություններին ապահովելով տեղական հումքով, նվազեցնելով կախվածությունը ներմուծված հումքից և միջազգային փոխարժեքային տատանումներից՝ կլուծվի նաև ոչ միայն տնտեսական, այլև ՀՀ սոցիալական հիմնահարցերից մեկը՝ գործազրկության մակարդակի կրճատումը, այսինքն՝ հնարավորություն կստեղծվի, օրինակ, սահմանամերձ մարզերի բնակիչներին աշխատանքով ապահովել:

Առ այսօր ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրական գործունեության վերաբերյալ չկան լայնածավալ հետազոտություններ, բացահայտված չեն առկա հիմնախնդիրները, որով էլ պայմանավորված է ատենախոսության արդիականությունն ու հրատապությունը և թեմայի ընտրությունը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության **օբյեկտ** են հանդիսանում ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող չորս կազմակերպությունները, նրանց արտադրատնտեսական գործունեությունը, ռեսուրսօգտագործման արդյունքները, ծխախոտագործության հայրենական և արտասահմանյան առաջավոր տնտեսությունների ձեռնարկատիրության փորձը, ոլորտը կարգավորող իրավանորմատիվային ակտերը: Հետազատության **առարկան** են հանդիսանում սիգարետի և սիգարի արտադրության զարգացումն ու արդյունավետության բարձրացումը, կառավարման մոտեցումներն ու առանձնահատկությունները, որակի և անվտանգության միջազգային նորմերին համապատասխանությունը, արտաքին և ներքին առևտրի զարգացումը, ներմուծման և արտահանման հարաբերակցության ուսումնասիրությունը, ոլորտի ձեռնարկատիրական ռիսկերը, ձեռնարկատիրության զարգացման գործում առաջավոր տեխնոլոգիաների ներդրումը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության հիմնական նպատակն է՝ մասնագիտական գրականության, միջազգային առաջավոր փորձի, ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի և սեփական ուսումնասիրությունների արդյունքում բացահայտել ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպություններին առնչվող ձեռնարկատիրական գործունեության հիմնախնդիրները, առաջարկել դրանց լուծման և արդյունավետության բարձրացման հիմնական ուղիները, որի համար ատենախոսությունում դիտարկվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել ձեռնարկատիրական մտքի զարգացման էվոլյուցիան, սկզբունքները, գործառույթներն ու շարժառիթները, ներկայացնել ձեռնարկատի-րական գործունեության արդյունավետության գնահատման մեթոդաբանությունը,
- վերլուծել ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների արտադրատնտեսական գործունեությունը և հստակեցնել ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրելու հեռանկարները,
- հիմնավորել ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպություններին տեղական հումքով ապահովման կարևորությունն ու տնտեսական նշանակությունը,
- ներկայացնել ՀՀ համախառն արտադրանքի և արտահանման մեջ սիգարետի և սիգարի տեսակարար կշիռը, ՀՀ-ում սիգարետի և սիգարի արտադրությունը որպես տնտեսության կարևոր ճյուղ դիտարկելու տնտեսական անհրաժեշտությունը, հիմնավորել ՀՀ պետական բյուջե հավաքագրված հարկային եկամուտների և տուրքերի կառուցվածքում ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների առաջավոր և կարևոր դիրքերը,
- կատարել 2010-2019թթ. ՀՀ-ում սիգարետի և սիգարի շուկայի վերլուծություն, հաշվարկել շուկայի տարողությունը, ինքնաբավության աստիճանը, կատարել ներմուծման և արտահանման ծավալների միտումների և տրենդների ուսումնասիրություն,
- ներկայացնել ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների պետական կարգավորման ուղիները, ձեռնարկատիրական ռիսկերը և ներդրումային միջավայրի բարելավման ուղիները:

Ատենախոսության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը: Հետազոտության համար տեսական և գիտամեթոդական հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության դասական և ժամանակակից հետազոտությունները, պետական կառավարման մարմինների պաշտոնական օպերատիվ տվյալները, ՀՀ կառավարության ռազմավարական ծրագրերը, ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի տրամադրած տեղեկատվությունը, համացանցային կայքերը, լրատվամիջոցների հրապարակումները և հիմնականում անձնական ուսումնասիրության արդյունքները:

Տեղեկատվության մշակման և օգտագործման նպատակով օգտագործվել է գիտական հետազոտության կանխատեսման, վերլուծության, տնտեսավիճակագրական, վերացարկման-տրամաբանական, համեմատական, հաշվեկշռային, հաշվարկակոնստրուկտիվ, մաթեմատիկական մոդելավորման ցուցանիշների համադրման եղանակները:

Ատենախոսության հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը: Ատենախոսությունում իրականացված հետազոտություններն ու վերլուծությունները հանգեցրել են մի շարք գիտական արդյունքների, որոնցից գիտական նորույթ կարելի է համարել հետևյալները.

1. Կատարված համակողմանի ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա բացահայտվել են Հայաստանի Հանրապետության սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտում ձեռնարկատիրության զարգացման արդի հիմնախնդիրները և դրանք պայմանավորող գործոնները:

2. Բացահայտվել է Հայաստանի Հանրապետությունում սիգարի և սիգարետի արտադրության, արտահանման և ներմուծման դինամիկայի զարգացման տրենդները, ինչպես նաև ՀՀ ծխախոտի համախառն բերքի վրա ծխախոտի տարածությունների և բերքատվության մակարդակի ազդեցության աստիճանը և տրվել է դրանց տնտեսաչափական գնահատականը:

3. Հայաստանի Հանրապետության սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտում ձեռնարկատիրության զարգացման արդի հիմնախնդիրների և ոլորտի զարգացման ռեսուրսային ներուժի համակողմանի գնահատման ու վերլուծության հիման վրա մշակվել են ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրական գործունեության զարգացման հիմնական ուղղությունները:

Ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը

Ներածությունում հիմնավորվել է ատենախոսության արդիականությունը, դրա տեսական և գործնական նշանակությունը, սահմանվել են հետազոտության նպատակները, խնդիրները, օբյեկտը, ուսումնասիրության առարկան և հետազոտության վերջնական արդյունքները՝ մեթոդաբանական, տեսական և գործնական ուղղվածություններով հանդերձ:

<u>Ատենախոսության առաջին՝ «Ձեռնարկատիրության զարգացման տեսական և մեթոդական հիմքերը» գլխում</u> ներկայացված են ձեռնարկատիրության տեսությունն ու մտքի զարգացման հազարամյակների պատմությունը նախնադարից մինչ ժամանակակից տեսությունները, ձեռնարկատիրության սկզբունքները, գործառույթներն ու շարժառիթները, ձեռնարկատիրական գործունեության արդյունավետության գնահատման մեթոդաբանությունը և սիգարետ ու սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրության միջազգային փորձը:

Այս գլխում ներկայացված է նաև ձեռնարկատիրության զարգացման միջազգային փորձը սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտում «Ֆիլիպ Մորիս Ինտերնեյշնլ» ընկերության օրինակով:

<u>Ատենախոսության երկրորդ՝ «Ձեռնարկատիրության զարգացման առանձնահատկությունները և առկա հիմնախնդիրները ՀՀ սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտում» գլխում</u> ներկայացված են սիգարետի և սիգարի արտադրության առանձնահատկություններն ու տնտեսական նշանակությունը ՀՀ-ում, սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների արտադրատնտեսական գործունեության վերլուծությունը, սիգարետի և սիգարի ներքին ու արտաքին շուկաների առանձնահատկություններն ու վերլուծությունը :

<u>Ատենախոսության երրորդ՝ «Ձեռնարկատիրական գործունեության հիմնահարցերը ու դրանց լուծման հիմնական ուղղությունները ՀՀ սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտում» գլխում</u> ներկայացված են ոլորտի պետական կարգավորման ուղիները, ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրական ռիսկերի կառավարման կատարելագործման գործիքները և ներդրումային միջավայրի բարելավման հիմնախնդիրները:

Առանձնակի ուշադրության են արժանանում պետական կարգավորում և պետական կառավարում հասկացությունները: Որպես ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող

կազմակերպությունների պետական կարգավորման միջոցառումներ հեղինակի կողմից արվել են մի շարք առաջարկություններ:

Դիտողություններ աշխատանքի վերաբերյալ:

Գրախոսվող ատենախոսությունն իր դրական արժանիքներով հանդերձ ունի նաև որոշ թերություններ, որոնք ներկայացվում են ստորև.

1. 1.1 ենթակետը՝ «Ձեռնարկատիրական մտքի զարգացման էվոլյուցիան, շարժառիթները, գործառույթներն ու մեթոդաբանությունը» շարադրված է հետաքրքիր մեջբերումներով և պատշաճ մակարդակով, սակայն մեծ հաշվով անմիջականորեն չի առնչվում աշխատանքի թեմայի հետ: Աշխատանքը կշահեր, եթե այն շարադրված լիներ ոլորտի օրինակով: Նույնը վերաբերում է նաև 1.2 ենթակետի տեսական շարադրանքին:

2. 1.3 ենթակետը հետաքրքիր պատմական նկարագրություն է, սակայն կարելի էր այնպես շարադրել, որ որոշակի եզրակացություններ առաջանային, հնարավոր լիներ ամփափում կատարել:

3. 37-րդ էջում առկա է պնդում, որի համաձայն Գրանդ Հոլդինգը ՀՀ ամենամեծ կորպորացիան է: Կարծում ենք, որ այդպիսի պնդումը իրավական առումով ճիշտ չէ:

4. 3.2 ենթակետը, որում հեղինակը պետք է խոսի ՀՀ-ում սիգարետ և սիգար արտադրող կազմակերպությունների ձեռնարկատիրական ռիսկերի կառավարման կատարելագործման ուղիների մասին, շեշտադրումն արված է ձեռնարկատիրական ռիսկերի մասին ընդհանրապես, տեսական մակարդակում և փորձ է արվել կապել սիգարետ և սիգար արտադրողների հետ, ինչը արհեստական կապակցության տպավորություն է թողնում: Նույնը վերաբերում է 3.3 ենթակետին, ընդհանուր մոտեցումներ են, որոնք չեն կոնկրետացվում և հիմնավորվում սիգարետ և սիգար արտադրողների մասով: Ներդրումային արդյունավետության հաշվարկի կատարումը տեղին կլիներ վերլուծության մասում, այլ ոչ թե ներդրումային միջավայրի համատեքստում:

5. Եզրակցություններում կատարված վերլուծությունն անհարկի է:

6. Կան տեխնիկական և խմբագրական բյույթի թերություններ:

Եզրակացություն

Վերը նշված դիտողությունները սկզբունքորեն չեն անդրադառնում ատենախոսության արժանիքների և արդյունքների գնահատականի վրա:

Հեղինակը հանդես է բերել մասնագիտական և վերլուծական բարձր մակարդակ, ինչի մասին են վկայում ատենախոսությունը և դրանում ստացված արդյունքները:

Կատարված հետազոտության հիմնական արդյունքները հրապարակվել են հեղինակի ութ գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության սեղմագիրն ամբողջությամբ բխում է ատենախոսության բովանդակությունից:

Ընդհանուր առմամբ, Աննա Հակոբի Պարսյանի «Ձեռնարկատիրության զարգացման հիմնախնդիրները ՀՀ սիգարետի և սիգարի արտադրության ոլորտի կազմակերպություններում» թեմայով տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան հայցելու համար ատենախոսությունը և սեղմագիրը համապատասխանում են Ը.00.02- «Տնտեսության, նրա ճյուղերի տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությանը ներկայացվող պահանջներին: Այն իր արդիականությամբ, գիտական մակարդակով, խնդիրների ընդգրկմամբ, ստացված արդյունքների հիմնավորվածությամբ և կիրառման հնարավորություններով համապատասխանում է «Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման» 6-րդ և 7-րդ կետերին, ինչպես նաև ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին: Ատենախոսության հեղինակն արժանի է տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Ատենախոսությունը քննարկվել է ՀՀ ԿԳՄՄՆ ՀՊՏՀ «Միկրոէկոնոմիկայի» ամբիոնում՝ որպես առաջատար կազմակերպության, ամբիոնի նիստում (25 մայիսի 2021թ. արձանագրություն N 11):

Տ.գ.դ., պրոֆեսոր *Մ. Մելքումյան*

Տ.գ.դ., դոցենտ *Ա. Եղիազարյան*

Տ.գ.թ. դոցենտ *Ա. Քալանթարյան*

Տ.գ.դ., պրոֆեսոր Մ.Մելքումյանի,
Տ.գ.դ., դոցենտ Ա. Եղիազարյանի,
Տ.գ.թ., դոցենտ Ա. Քալանթարյանի
ստորագրությունները հաստատում եմ
ՀՊՏՀ գիտական քարտուղար *Ն.Հ. Դարբինյան*

25.05.2021